

КА НОВОМ ЛИКУ МИЛЕТЕ ЈАКШИЋА

Зорица Хаџић, *Тиха ђрисијаниција Милете Јакшића*, Службени гласник, Београд 2012

Једина озбиљнија замерка коју је Светислав Стефановић изрекао Костићевој *Књизи о Змају* – када се журио да је прикаже пре свих – тичала се прекомерног Костићевог огољавања. Наиме, Костић нам, у поменутој књизи, по Стефановићу, „не даје као мајстор дело руку својих, него и целу радионицу своју, цео алат свој и себе сама”.

Одговорио је убедљиво Лаза Костић Стефановићу у једном писму на ту примедбу, али то није предмет овог текста. Битно је да ми је та примедба приликом читања књиге Зорице Хаџић *Тиха ђрисијаниција Милете Јакшића* прво пала на памет. Али, та примедба се сада чита као похвала! Јер, не износи Милета Јакшић себе сама и дело руку својих, већ имамо истраживача који би да уђе у стваралачку радионицу Милете Јакшића и да ту радионицу отвори за читаоце. Све што је на било који начин везано за Милету Јакшића нашло се у видокругу Зорице Хаџић. И ту сада имамо специфичну ситуацију: не само да се посматра оно што је Милета Јакшић објавио у књигама и у периодици, већ је овде у видокругу и оно што је остало у рукопису. Тражи се аутентичан Милета Јакшић. (Онај Милета Јакшић који је унеколико остао ван литературе.) Али, прате се и верзије нештампаних рукописа. Довољно је видети *Додаџак* који иде уз ову књигу; додатак у којем се налази непознати Милета Јакшић. (Како убедљиво делује опис пожара у суседном селу и сећање на пожар у сопственом селу – али се види и како конкретна рођака трчи из винограда у село – не бежи од пожара, већ трчи у пожар. А све то у страху да се њеном стрицу није нешто десило. И ту се, у коначној верзији, види писац. На обичном примеру папуча! Али, да не откривам превише. Узгред, неће нам открити писац име те рођаке. Али, из верзије која је објављена у *Додаџку* сазнајемо да је та рођака, која је пакосно гледала и са којом се Милета Јакшић жестоко тукао и мирећи љубио, била Милева Јакшић, ћерка Ђуре Јакшића, али и свастика Војислава Илића. Свастика у коју се после смрти своје жене Војислав Илић дубоко загледао. Читав један свет се ту отворио. А нама остаје да отворимо Павићеву књигу *Војислав Илић његово време и дело* у којој је једно поглавље посвећено управо овој необичној жени.)

Дакле, лако је видљива *посвећеност* делу Милете Јакшића. Ту посвећеност није тешко пратити. Наиме, Зорица Хаџић је (истина, у коауторству) приредила за штампу избор из преписке Милете Јакшића – *Судари Милете Јакшића*. (Ретки су данас истраживачи који читају преписку са тим жаром.) А управо је пажљиво читање преписке Милете Јакшића окренуло и разбило окамењену слику о Милети Јакшићу који се

наводно више борио примањем него давањем удараца, како је то први забележио Васа Стајић. Наиме, ишчитавајући Јакшићеву преписку и после објављене књиге, Зорица Хаџић је дошла и до необјављене песме Милете Јакшића *Песников њразник*, која је заправо више него жесток одговор Љубомиру Недићу. Но, околности – Недићева смрт – спречиле су објављивање ове песме. (Објавила ју је прва Зорица Хаџић у *Летопису Мајице српске*, 2011. године.)

Приредила је Зорица Хаџић и књигу Милете Јакшића *Из моје бележнице*. Ту се Милета Јакшић указује у потпуно новом светлу. Не само као човек отворен за књижевност у најширем смислу те речи, већ и као неко ко има осећај за оно што би требало забележити из живота својих савременика. Мислимо ту и на народна веровања најразличитије врсте, али мислимо и на сећања на писце са којима је Милета Јакшић долазио у контакт. (Узгред, баш док Милета Јакшић предаје у Монашкој школи при манастиру Хопово, у суседном Крушедолу живи Лаза Костић.) Баш на основу бележница Милете Јакшића може се видети и књижевноисторијски значај његовог дела. Јер, из тих бележница се, између осталог, чита и свакодневица нашег писца. Из тих бележница, на пример, сазнајемо коме је све Милета Јакшић послао своју прву књигу. И тако нам постаје јасније како су се стихови Милете Јакшића нашли у песмама класика српске књижевности. Обрадовао би се више него други тим бележницама Бошко Петровић, јер он је начео ту причу о „покраденим” стиховима. (Мада је Бошко Петровић јунак ове књиге о којој пишем и на један другачији начин; но, о томе касније.)

Објавила је Зорица Хаџић у књизи *Из моје бележнице* и роман Милете Јакшића. Али, тај рукопис *Романа усамљена човека* је допуњен и грађом за роман коју је Зорица Хаџић пронашла у Јакшићевим бележницама и на тај начин реконструисала фабулативни ток. Такође је, истина у посебној књизи и не сама, реконструисала и драму Милете Јакшића *Урок*. У сваком случају види се једна велика посвећеност. (Посредно је посвећена литерарним почецима Милете Јакшића још једна књига Зорице Хаџић. Наиме, у књизи *Отворена писма Јована Јовановића Змаја* Зорица Хаџић донела је Змајева писма почетницима, који су касније стекли име у српској литератури. Наравно да је међу њима био и наш јунак.)

Као последица те посвећености Милети Јакшићу иде и нешто што бисмо могли назвати *поузданошћу*. Та поузданост тиче се текста; али се тиче и тренутка настанка, као и тренутка објављивања текста. Коначно, када је Милета Јакшић у питању, ту је често болно питање и поузданост ауторства. Наиме, Милета Јакшић је често своје радове потписивао псеудонимима. Требало се ту снаћи...

Из те посвећености и поузданости некако природно ниче и полемиčnost ове књиге: спремност да се брани Милета Јакшић чак и онда

када нико не види да је Милета Јакшић уопште доведен у питање. На пример: уз песме Милете Јакшића – у неким антологијама – наводи се непотпуна библиографија. А случај комедијант је удесио да објављене песме у тој антологији буду баш из оне књиге која није наведена. (Тако је настрадао Перо Зубац.) Али, указаће Зорица Хаџић и на Матошеву грешку: кад је цитирао стихове Милете Јакшића није их прецизно цитирао... Ни то није промакло нашем истраживачу... (Узгред, значај Милете Јакшића је већи и у естетском и у књижевноисторијском смислу од значаја Ђуре Јакшића и то Зорица Хаџић јасно каже.) Унеколико је природна полемичност са Иванком Јовановић, која је, давне, 1969. године објавила докторат о Милети Јакшићу. Та полемичност се тиче најпре оног што Иванка Јовановић није имала у рукама; преко чега је прешла овлаш; прецизније, кад год није била довољно посвећена, није била ни поуздана! Но, та полемичност је у другом плану – жеља да се покаже аутентичан Милета Јакшић јесте оно што држи ову књигу.

Са друге стране ова књига се лепо и лако чита. (Ова старомодна књига!) Кад кажем старомодна онда мислим и на ту непрестану жељу да се оно о чему се пише прочита и то прочита пажљиво. (Живимо у времену кад они који вам оцењују рад, покушавају да то учине посредно, без читања вашег рада!)

Истраживачко „вјерују” Зорице Хаџић је крајње једноставно и она га и не крије. Наиме, она је против инерције у проучавању наше књижевности; против преузимања формираних, а недовољно проверених сазнања о књижевности и књижевницима; она је за ново читање! И на више места у овој књизи види се баш то пажљиво читање. Притом неће прећутати ни оне који су пажљиво и посвећено прилазили делу Милете Јакшића. Ту најпре мислим на Светлану Велмар-Јанковић која је прва разбила предрасуде о образовању, интересовању, лењости и мрзовољи Милете Јакшића... Можда бисмо на овом месту могли вратити у нашу причу Бошка Петровића, који је јунак читавог једног поглавља, али на један посредан начин. Наиме, Бошко Петровић је у време док је припремао за штампу песме Милете Јакшића наишао на књигу песника, чије име нећу поменути, који је покрао Милету Јакшића на тако безочан начин да се Бошко Петровић, ни крив ни дужан, постидео... Та књига је стигла до Зорице Хаџић и она ју је пажљиво анализирао. Ако би се тако мерила песничка слава – Милета Јакшић би је имао више него други! (Крао је тај „песник” и од других – али Милета Јакшић му је био кључни песник.)

Заправо, овде имамо читаву галерију ликова: не мислимо само на најпознатије писце који су везани за дело Милете Јакшића (Вељко Петровић, Васа Стајић, Исидора Секулић, Милан Кашанин, Младен Лесковац...), већ и на читаву галерију мање знаних, а занимљивих писаца – Милана Шевића, Јована Максимовића, Јована Протића, Нику Николајевића...

Конечно, од једне (стварне) фотографије и почиње ова књига. На фотографији су поред Милете Јакшића, Вељко Петровић и Васа Стајић. Почетак који је ауторка успела да одржи до краја – када се та (имагинарна) фотографија испунила другим писцима... Све то је ауторка успела да нам предочи, не напуштајући простор литературе.

Наравно, у средишњем делу ове књиге је Милета Јакшић као песник – мада се никако не могу пренебрећи ни уверљиви делови о приповеткама и драмском раду Милете Јакшића као и његово писање за децу. Природно је да се, када је поезија у питању, читава прича плете око сукоба Милете Јакшића и Љубомира Недића. И ту је Зорица Хаџић донела читав низ уверљивих решења – да тако назовем тумачења неких текстова који настају пре или после Недићевог текста. (Контекст у пуном смислу те речи успоставља Зорица Хаџић – уме да повеже минуциозну анализу песме *Љубања* са ванлитерарним околностима, са мостарским књижевним кругом, преко читавог низа мање приметних детаља; као да их чита под увеличавајућим стаклом.)

А ова прича има свој почетак и има свој ток. Све је почело од прадедовске Црње (бремена великог стрица), па преко школовања у Новом Саду (станује код Јована Грчића, у истој кући са Тихомиром Остојићем!), до повратка у Црњу... Биографија Милете Јакшића је овде, на неки начин, арматура текста, око које се плете стваралачка биографија испуњена понекад и противуречностима... (Завршава живот у великом граду, погледа упереног у завичај.) Но, кључне, чворишне, тачке те биографије се јасно виде. Почевши од болног напуштања Црње па преко сурове критике Љубомира Недића, повратка из Беча због смрти оца, те невољног прихватања мантије... Монотонију сеоског живота разбија млада, лепа, учитељица која улази у живот Милете Јакшића и из корена га мења. (Ово млада се односи најпре на то да је осамнаест година млађа од Милете Јакшића, а ово лепа никако није опште место. Напротив!) Али, на нашу срећу, та млада и лепа учитељица преузима и бригу о „живим” (ако тако може да се каже) рукописима Милете Јакшића. Препишује их, чува... (Од њеног уласка у живот Милете Јакшића није се десило да наш јунак изгуби рукопис!) Али се десило да је човек, оптужен од стране књижевне критике за безвољност и недостатак животне енергије, напустио село и упутио се најпре у Нови Сад, а затим и у Београд. Но, та биографија о њему не говори ништа или говори врло мало. Његова биографија остала је у његовим књигама, бележницама, писмима... Имала је Зорица Хаџић у рукама и књиге које су биле у власништву Милете Јакшића; пажљиво је читала и његове забелешке на маргинама тих књига, као и оно што је подвлачио. Једном речју, да се вратимо на почетак овог текста – желела је да нам отвори књижевну радионицу Милете Јакшића. И чини ми се да је у томе успела. (Узгред, имплицитно је отворила и питање: може ли песник лишен сваке врсте и сваког облика

таштине опстати/остати у српској књижевности? Позивали су Милету Јакшића да одговара на њихове анкете и српски надреалисти; позивао га је на сарадњу у *Књижевном јуџу* и Иво Андрић... Скромност Милете Јакшића је била нешто на шта српска култура није навикла.)

Међутим, није радикалан помак ове књиге данас у пажљивом читању архивске грађе, већ је радикалан помак у чињеници да се о Милети Јакшићу пише као о једном од најважнијих српских песника. Такав приступ овде чита се као тражење изгубљеног континуитета српске поезије – а полемички тон ове књиге више је упућен оним истраживачима српске поезије који данас пишу о њој – а да дело Милете Јакшића нису ни прочитали. (Антологичаре нећу ни да помињем.)

Није Милета Јакшић само писац неколико великих лирских песама (из реда најлепших песама написаних на српском језику); Милета Јакшић се више него други песници његовог времена приближио бићу природе – не задржавајући се само на пуком опису те природе...

Наравно, наслов овог текста „Ка новом лику Милете Јакшића” призива оно што је о њему писала Исидора Секулић у тексту „Ка лику Милете Јакшића”; али, ми данас знамо и нешто више о околностима под којима је Исидора Секулић писала тај текст. (Одуживала је неке старе дугове.) Није Милета Јакшић имао среће са критиком. Он који је био, како је то показао Драгиша Витошевић, *весник и жртва*, остао је у другом плану... Готово сви песници прве модерне указују се као важнији и интересантнији за проучавање, за симпозијуме и округле столове... Отуда је ова књига важна и као тај трачак (или зрачак) наде за поезију која се указује као једини стварни говор човека, испред свих мајстора заната који су почели пред Богданом Поповићем да полагају пријемни испит из писмености, не би ли тако ушли у књижевност. А тај испит се очито није завршио...

Милета Јакшић је, како то примећује Зорица Хаџић, попут Црњанског, банатски, цакнуо своје критичаре и отишао... (Када сам већ поминуо Банат, било би згодно на овом месту цитирати Борислава Михајловића Михиза, о томе шта је српској књижевности дао Банат. Али, нека нешто потраже и сами читаоци.) А Зорица Хаџић, пак, овако конципираном књигом, сама себи је дала још један задатак. Ова књига тражи нову књигу; тражи сабрране песме Милете Јакшића.

Без књиге сабрраних песама, ова књига остаће да виси у ваздуху!

Мишивој НЕНИИ